

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Samec

Staroverstvo (poganstvo) v Sloveniji nekoč in danes

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Samec

Mentor: izr. prof. dr. Aleš Črnič

Staroverstvo (poganstvo) v Sloveniji nekoč in danes

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Staroverstvo (poganstvo) v Sloveniji nekoč in danes

Staroverstvo je termin, pod katerim razumemo verovanje, s katerim so se v preteklosti ukvarjali naši predniki na domačem ozemlju. Pogosto ga sicer enačijo s terminom poganstvo, zaradi česar sem v diplomskem delu tudi sama uporabljala oba izraza, čeprav se mnogi s tem enačenjem ne strinjajo. Staroverstvo je značilno za celoten slovanski prostor, saj vsi izhajamo iz skupnih prednikov, ki so častili enake ali vsaj podobne bogove, ki so prinašali blagostanje ali netili prepire. Prav tako ni pretirane razlike med različnimi oblikami in načini čaščenj ter izvajanj obredov, čeprav se ti seveda razlikujejo glede na potrebe in življenjski prostor določenega ljudstva. Dandanes število starovercev narašča po celotnem svetu. Pri nas poznamo nekaj »stalnih« skupin, ki vztrajno pridobivajo nove člane in širijo svoje ideje, ki so v skladu z napredkom modernega sveta in tudi vedno bolj populariziranimi idejami o čistem okolju, sožitju z naravo, skrbi za preostala živa bitja in dobrimi medsebojnimi odnosi.

Ključne besede: staroverstvo, Slovani, bogovi, obredi, neopoganstvo.

Slavic Neo-Paganism (Paganism) in Slovenia then and now

The term Neo-Paganism is defined as a series of religious beliefs connected to our ancestors on domestic territory. To the disagreement of some, this term is often equalized with the term paganism, so I used both terms interchangeably. Neo-Paganism is typical for the entire Slavic territory, namely, those who live on this territory derive from the same ancestors who worshiped the same or at least similar Gods. They believed their Gods would either bring them prosperity or incite quarrels. There is no greater difference between their ways of worshiping and execution of rites, but these do differ according to the folks' needs and place of living. These days the number of pagans throughout the world is growing; there are some groups in Slovenia that are consistently winning new members and spreading their ideas. These increasingly popularized ideas about clean environment, living in harmony with nature, caring for all creatures and assuring good interpersonal relations are in accordance with the progress of the modern world.

Keywords: Slavic Neo-Paganism, the Slavs, Gods, rituals, Neo-Paganism.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	5
2	ZAČETKI RELIGIJE	6
2.1	Razlikovanje med staroverstvom in poganstvom ter njegove podlage.....	8
2.2	Čarovništvo – satanizem	10
3	SLOVANSKA RELIGIOZNOST.....	13
3.1	Slovanska mitologija in bogovi.....	17
3.2	Zgodovina staroverstva pri nas ter obredi prakticiranja in čaščenja	23
3.3	Sodobno staroverstvo.....	27
4	SKLEP	29
5	LITERATURA.....	31

The Pagan Ethic: "An it harm none, do what you will"

(Gruagach 2007, 95).

1 UVOD

Dandanes še vedno velja prepričanje, da je zgodovina poganstva v predkrščanski dobi na slovenskih tleh ena od bolj zahtevnih smeri za raziskovanje. Mnogi učenjaki, ki se s tovrstnimi temami ukvarjajo, imajo težave predvsem zaradi slabo ohranjenih virov iz tistega časa. Čeprav lahko zasledimo omenjanje slovanske mitologije in tudi opise nekaterih obredov, je to še vedno zelo omejeno. Veliko gradiva sicer lahko črpamo iz bajeslovja in pripovedi, ki so nastajali na različnih koncih Slovenije, vendar se je s časom prek ustnega izročila mnogo teh tudi izgubilo in spremenilo. Še vedno pa nam nudijo vpogled v visoko razvit sistem mitoloških bitij in motivov. »Glede na terminologijo bi lahko razumeli slovensko mitologijo kot lokalno nadaljevanje skupne praslovanske mitološke oziroma verske tradicije, ki je trajala vsaj do pokristjanjevanja Slovencev (VIII. stoletje), dejansko pa še dlje« (Mikhailov 2002, 38). Vsekakor pa sta slovensko poganstvo in mitologija sama po sebi obstajala znotraj slovanstva. Vprašanje, ki se tu pojavlja je le, do kod v bistvu segajo časovne meje te poganske dobe. Ali se je s pokristjanjevanjem doba poganstva končala? Viri trdijo, da sta »obe veri« dolgo obstajali sočasno, torej lahko v bistvu govorimo o neke vrste nadaljevanju politeizma oziroma o dvoverstvu. Če pogledamo nazaj, nam je lahko jasno, da so se vse do danes, tudi po pokristjanjevanju, ohranili nekateri poganski obredi, ki za krščanstvo niso značilni (Zeleni Jurij, borovo gostüvanje ipd.).

V diplomski nalogi sem se odločila za raziskovanje poganstva oziroma staroverstva. V prvih dveh poglavjih bom na kratko opisala začetke religije in razložila temeljne razlike med poganstvom in staroverstvom ter opisala njune začetke. Naj omenim, da v nalogi uporabljam tako termin poganstvo kot staroverstvo, saj ju večina strokovnjakov razume kot sinonim. Prav tako ljudje vse prepogosto enačijo poganstvo s satanizmom, zato želim ločiti med tema dvema pojmovanjema in opisati, od kod pravzaprav ta povezava izhaja ter kako in zakaj je krščanstvo vplivalo na dojemanje poganstva kot zlega. V nadaljevanju bom razložila slovansko religioznost, opisala njene začetke in opisala dva zanimiva primera starih ver, in sicer Litvo ter gibanje Romuva in ljudstvo Mari El, ki živi ob reki Volgi. Hkrati bom predstavila tudi najpomembnejše slovanske bogove in opisala mite, ki so oblikovali našo

zgodovino pred pojavom krščanstva. Opisala bom tudi zgodovino staroverstva pri nas in na kratko predstavila obrede čaščenja in prakticiranja nekoč, prav tako pa se bom posvetila tudi današnjim novodobnim oblikam staroverstva, katerih korenine izvirajo že iz predkrščanske dobe. Zanima me, kakšna je pravzaprav podobnost in kako ljudje to dojemajo v današnjem moderniziranem svetu.

2 ZAČETKI RELIGIJE

Kot je znano, religija ni nastala istočasno kot človek. Genske študije nam pričajo o skupnem predniku človeka in šimpanza. Njuna »delitev« naj bi se zgodila pred približno 6 milijoni let. Ravno tisti geni, ki ju ločujejo, pa so tisti, ki razlikujejo človeka od živali. Najprej je več kot sto tisoč let človeška vrsta živel življenje, močno podobno živalskemu. Niso poznali osnovnih stvari, kot sta ogenj in zavetišče, niti jih niso potrebovali. Hranili so se z rastlinami, koreniki in majhnimi živalmi. Šele nekje v srednji kamni dobi (pred približno 500.000 leti) se je skozi proces evolucije razvil pokončni človek ali *Homo sapiens*. Prvo »orodje«, ki nas je na nek način pripeljalo do stopnje, na kateri smo danes, je bila roka. »Ravno to je v procesu prehajanja človeka iz nižjih oblik življenja povzročilo pravcato revolucijo, ne le fizično ampak tudi družbeno« (Donini 1965, 31). Antropologi so to imenovali »odkritje roke« in je vplivalo tako na pokončno držo človeka kot tudi na pojav mišljenja in govornice. Ljudje so pred pojavom fonetičnega govora komunicirali z znamenji in kretnjami rok, kar je povezano s fizičnimi navadami, pridobljenimi pri delu. V mnogih starejših kulturah in ljudstvih, med drugim pa tudi v krščanstvu, lahko še vedno opazimo ostanke tovrstne kinetične govornice, predvsem pri izvajanju obredov. Zanimivo je predvsem to, da ljudstva različnih plemen ne razumejo fonetične govornice drugih, se pa med sabo zelo dobro sporazumevajo z znamenji. V začetnih človeških družbah ni bilo še nikakršnih oblik delitev dela, prav tako ljudje niso tvorili posebnih družbenih vezi. Vse je temeljilo na prisvajanju in ne v proizvodnji. Človek se tako ni mogel zavedati ne odnosa do drugih ljudi ne do narave in jih zaradi tega tudi ni projiciral v oblike religioznih verovanj, kar pomeni, da religija takrat še ni mogla nastati v obliki, kot jo poznamo pozneje.

Da je mogla nastati religija, so bile potrebne širše družbene osnove in bolj zapleteni družbeni odnosi. Bistvo religije je treba torej iskati v oblikah materialnega sveta, ki ustrezajo posameznim stopnjam ideološkega razvoja človeka. Sanje, spanje, smrt vsekakor pojasnjujejo izvor religioznih predstav in prve ideje o »duši«. Da pa je moglo do tega priti, je bilo potrebno, da je prvotni tip polživalskega življenja človeka

zamenjala »praskupnost«, za katero je značilno, da je odkrila neka delovna orodja (Donini 1965, 32).

Sčasoma so se človeške skupine začele naseljevati po različnih jamah, zavetjih in podobnem. Zaradi večjega občutka varnosti, ki so jim ga ta bivališča nudila med spanjem, so začeli v sanjah fantazirati o živalih ter ljudeh, jih dojemati kot nekakšne vrste duhovne vodnike ali dvojnike in si z njihovo pomočjo razlagati znamenja, ki so jim bili v teh sanjah priča. Šele tako so se ljudje začeli zavedati tudi odnosov z drugimi ljudmi in tako tvoriti širše družbene osnove, kar je vodilo k bolj pristnim družbenim odnosom in na koncu k nastanku prvotnih oblik religioznega verovanja. Angleški antropolog E. B. Taylor je leta 1867 razvil teorijo animizma, ki zelo spominja na teološko prikazane teorije, ki trdijo, da je telo samo začasno bivališče za dušo. Po Taylorovem mnenju je »primitivni« človek, da bi si razložil osnovne pojave, kot so spanje, smrt, sanje ipd., prišel do ideje o drugi prvini življenja, torej o človekovi duši, svojem dvojniku, ki lahko zapusti telo in tako postane ločeno od njega in ga s smrtjo zapusti za zmeraj. Pozneje je človek ta prvotni dualizem razširil tudi na druga živa bitja in celo na nežive stvari. Vse skupaj je vodilo celo tako daleč, da so začeli verjeti v duhove, ki živijo v rastlinah, živalih in nebesnih telesih (Donini 1965, 32, 68). V prvotnih skupnostih je torej bilo človeško življenje tesno povezano z ritmi narave, njegov obstoj pa z letnimi časi in dnevi. Ti so bili odvisno od tega primerno dolgi ali kratki, tu tudi Luna sledi svoji poti in je človek popolnoma odvisen od narave, česar se tudi zaveda – vse poteka v enakem zaporedju, v »neskončnost«, od začetka do konca, pot rojstva do smrti. Prvotni ljudje so se ravno zaradi tovrstnega gibanja in pomanjkanja današnjega znanja počutili odvisni od narave, hkrati pa z njo tesno povezani. To, kar je bilo razumljeno pod pojmom dobro, zadostno življenje, je bilo življenje skupaj z duhovi, ki si z nami delijo svet. Pomembno je bilo razumeti pronicljivost njihovih namer, jeze in veselja. Prvotne religije so posredovale (in še danes posredujejo) idejo, da ljudje, ravno tako kot živali, rastline in vse ostalo, kar nas obdaja, sledijo večnemu krogotoku rojstva, smrti in ponovnega rojstva. Vsako »primitivno« ljudstvo je imelo oziroma ima unikatno zavedanje glede sveta in njegovega smisla. V večini teh prvotnih skupnosti je bila skupina del nikoli končanega kroga naravnih ritmov, ki se nenehno ponavljajo. Tako kot narava je skupnost obstajala večno. Vse, kar se je dogajalo v teh skupnostih, je kazalo na kolektivni čut skupne identitete, saj so vsi delili enake interese, okupacije, mite in rituale, prav tako pa so vsi, brez izjeme bili del te določene skupnosti. Osebnost posameznika tako ni bila nekaj, kar bi izstopalo, noben posameznik ni obstajal sam zase, ampak je bil del nečesa večjega. On sam je ustvarjal skupnost, tako kot je skupnost ustvarjala njega. Tudi po njegovi smrti je občutek pripadnosti ostajal, tako v njem kot v še

živečih. Ravno ta tesna povezanost »primitivnega« človeka do naravnih pojavov pa je pripeljala do tega, da se je porodila ideja o dobrih in hudobnih bogovih, kar naj bi skupaj z religijo pripeljalo do pojava morale (Esposito in drugi 2006, 36).

2.1 Razlikovanje med staroverstvom in poganstvom ter njegove podlage

Ljudje so si že od nekdaj ustvarjali bogove po lastni podobi. Vemo torej, da so že pred začetkom krščanstva, v obdobju politeističnih verovanj in religij, ljudje dajali božanstvom oblike imena in produkcijske dejavnosti, ki so odražale razvoj njih samih in razlagale nadnaravne pojave, ki si jih v tistih časih niso znali drugače razložiti. »Ideja o enem samem »gospodu« v nebesih se torej ni mogla poroditi vse dotlej, dokler se v življenjski resničnosti na Zemlji ni uveljavila oblast enega samega »gospoda« (Donini 1965, 29). Na začetku je bil za vse religije značilen politeizem, med njimi tudi za staro vero Slovencev.

Enačenje besed staroverstvo in poganstvo je pogosta napaka, saj sta si termina precej podobna, prav tako pa tudi ni pretirano vidne razlike v njuni podlagi, razen kar zadeva prostor nastajanja in širjenja vere. V najboljšem primeru bi lahko staroverstvo razumeli kot eno od vej poganstva, ki je značilna za Slovane, čeprav se v zadnjem času predvsem v tujini vedno bolj pogosto uporablja izraz *native faith*, pod termin poganstvo pa se uvršča druge verske oblike, kot so na primer *wicca*, častilci novodobnih afriških kultov in podobno. »Beseda pogan izhaja iz latinske besede *pagus*, kar pomeni vaško, ruaralno« (Črnič 2011, 169) in je skupen naziv za nejudovske in predkrščanske religije, ki so bile politeistične. Izraz se uporablja za ljudstva, ki so se v obredih obračala na različne bogove in duhove ter ostala mitološka bitja. Pogosto so ga uporabljali tudi krščanski misijonarji, in sicer predvsem v smislu nerazvitosti, neizobraženosti in preprostosti. Po drugi strani pa se izrazi, kot so staroverci, rodnoverci in ajdi, uporabljajo predvsem za tiste, ki prakticirajo slovensko predkrščansko religijo, ki je bila pri nas živa vse do preteklega stoletja na Primorskem in Gorenjskem. Gre torej za obnovljeno politeistično etnično religijo Slovanov in za njeno ponovno oživljanje med slovanskimi narodi. Staroverstvo bi tako naj bilo na slovenskem ozemlju edina prava avtohtona vera, ki pa se je v različnih časih pojavljala v različnih oblikah in ni bila prevzeta ali vpeljana nasilno, kot je recimo značilno za krščanstvo. Staroverci častijo bogove starih Slovanov in lokalne slovanske bogove. Velik poudarek dajejo predvsem naravi in sožitju z njo, prav tako pa gojijo veliko spoštovanje do živali (Staroverci 2012). Ravno zaradi lažjega razlikovanja med poganstvom, ki je razumljeno kot vera pred prihodom krščanstva, in poganstvom v današnjih

časih mnogo skupin, ki prakticirajo »moderno« poganstvo, raje uporablja ime neopoganstvo (Higginbotham in Ligginbotham 2004, 1).

Treba pa je pojasniti izvor imena poganstvo, ki ga tako današnji »častilci« stare vere in tisti, ki so poganstvo prvotno prakticirali, nikoli niso uporabljali. To ime je prišlo v rabo šele z vzponom krščanstva, ko so takratni zagovorniki krščanske cerkve na vse ostala predvsem politeistična verovanja gledali z zaničevanjem (Esposito in drugi 2006, 36).

Poganstvo je samo po sebi izjemno kompleksen fenomen, ki ga ne moremo razumeti kot eno religijo oziroma verovanje, ampak je sestavljen iz različnih vrst poganstva, ki imajo podobno zgodovino, hkrati pa se razlikujejo po načinih prakticiranja in delovanja. Je torej nadpomenka, ki zajema množico religijskih in duhovnih tradicij. Poganstvo nima nobenega osrednjega božanstva, prav tako pa ni znan noben ključni trenutek, ki bi prispeval k njegovemu nastanku. Ne sledijo nobeni sveti knjigi, ki bi jim bila avtoriteta ali pomoč pri verovanju v nekaj več. Celosten njihov svet temelji na osebni izkušnji in na povezovanju z božanskim. Ni pomemben spol božanstva, saj poznajo tako moška kot ženska pa tudi taka, kjer spola ni ter imajo moške in ženske karakteristike. Poganski odnos z božanskim ni osredotočen na čaščenje, saj ni nujno, da verjameš v nekaj, da se lahko s tem poistovetiš. Nekateri so z božanstvi povezani na ravni »medsebojnega« spoštovanja, medtem ko drugi gledajo nanje kot na večvredna bitja, jih častijo in se trudijo pridobiti njihovo prijateljstvo. V današnjo obliko se je razvilo iz različnih virov, ki so na nek način lahko izsledljivi skozi mitsko preteklost evropske zgodovine. Pogan je termin, s katerim opisujemo različne tradicije in prakse, ki dojemajo naravo kot sveto in živo, božansko in kreativno s fokusom na mite preteklosti. V svoje vrste prišteva veliko različnih tradicij, od čarovništva do druidstva, pooganskega šamanizma, *wicce* in pri nas najbolj poznane slovenskega staroverstva, ki pa ga kot omenjeno zajemamo pod terminom *native faith*. Skupnost poganskih oziroma staroverskih verovanj tako povezuje več različnih verovanjskih sistemov in se navezuje na idejo, da nobena religija ni pravilna ali napačna ter da ima vsak posameznik pravico do izbire lastne religije. V poganstvu ni nobene stroge doktrine ali centralne avtoritete. Dejansko je tako družbena oblika spiritualizma, ki privlači predvsem ljudi, ki radi delujejo v skupnosti. Verujejo v to, da ima vse na svetu pomen in da se vse zgodi zato, ker se mora. Narava je živa, tudi neživa narava je v svojem bistvu živa. Duhovi narave so tisti, ki pomagajo ljudem in si z njimi delijo prostor – kar je sicer odvisno od spoštovanja, ki ga ljudje do njih pokažejo. Ravno ti duhovi narave so povezani z drevesi, vodovjem in celo kamni. Svet ima več pomena, kot ga lahko navaden človek opazi, zapolnjen

je s skrivnostmi, ne le s tipično materialnostjo, ki nas v modernosti obdaja v vse večji meri. Vsakršna bolečina in trpljenje sta odraz delovanja proti zakonom narave. Starhawkova izpostavi teodicejsko razlago problema, in sicer pravi, da sta trpljenje in bolečina odraz delovanja proti zakonom narave. Naravne posledice pogani ne enačijo z kaznovanjem boga, kot je to mogoče opaziti v drugih verah, ampak jih razlagajo na čisto preprost način – primer, ki ga poda, je: »Če poskusim »prevarati« zakon gravitacije, ko skočim iz trinadstropne stavbe in si zato zlomim vrat kot posledico svojega skoka, me za to ni kaznovala boginja, ampak je to zato, ker zakon gravitacije tako deluje«. Torej, če bomo še naprej škropili svoje gozdove s škodljivimi škropivi, ki nato pronicajo v vodne vire, bomo še naprej imeli veliko spontanih splavov in anomalij pri rojstvih (Davy 2007, 6–29).

Večina poganskih skupin se sicer združuje zaradi prakticiranja magije, medtem ko najdemo tudi skupine, ki temeljijo predvsem na sodelovanju, prijateljstvu in osnovnejših oblikah verovanja. Čeprav se torej verovanja poganskih skupin razlikujejo tako med denominacijami, kot med posamezniki, še vedno obstajajo splošni trendi v njihovem pogledu na svet, ki zadevajo univerzum in pomen človeškega življenja v njem – enako kot velja tudi za vse ostale religije. Njihovo načelo temelji predvsem na tem, da ni toliko pomembno to, v kar verjamejo, ampak predvsem to, kar počnejo in s čim se ukvarjajo. Verjamejo, da je božansko imanentno – ločeno od naravnega sveta. Pogled poganstva nam sicer predstavlja romantičen pogled na naravo, vendar ima še vseeno veliko skupnih lastnosti s pozno modernostjo – predvsem kar zadeva vrednote, povezane z demokracijo, emancipacijo žensk, enakostjo in vsesplošno etično raznolikostjo (Pearson 2002).

2.2 Čarovništvo – satanizem

Zgodovina satanizma sega skoraj 3000 let v preteklost. K njegovemu nastanku je prispevalo veliko folklor in ver, hkrati pa je hibridizacija različnih individualnih demonov in mitskih bitij. Satana poznamo pod več različnimi imeni vse od Luciferja, Azazela, Beliala, Vraga in celo egiptovskega božanstva Setha. Ideja izhaja iz verovanj Egipčanov in Perzijcev, ki demonsko osebnost povezujejo z grobstvo narave in okolja, iz katerega izvirajo. Pogosto je obarvan rdeče, upodobljen kot kača ali krokodil, nasprotnik Horusa (boga sonca in vojne v egiptovskem panteonu). Omenjajo ga v številnih grozovitih zgodbah o namernih utopitvah, posilstvih, sodomiji in celo bratskih prepirih. Satan je postal mogočna figura predvsem zato, ker predstavlja stisko tako človeka kot Boga. Vendar pa ravno Satan v svet vnaša ravnovesje.

Je nasprotje in ovira in s tem, ko postane sila nasprotja, svet postaja balansiran. Brez nasprotij in uravnoveženosti sil življenje ne bi moglo obstajati na način, kot obstaja v tem trenutku (Matthews 2009, 2–8). Korenine sodobnih predstav o Satanu lahko najdemo predvsem v judaizmu in zoroastrizmu. V judaizmu je Satan na začetku predstavljen le kot eden od angelov, pozneje v Jobovi knjigi pa kot eden od članov nebeškega kraljestva. Šele ko Perzijci premagajo Babilonce in omogočijo vrnitev Judov v Palestino, postane bitje zla. Tu je opazen tudi vpliv zoroastrizma, kjer judovski Satan prevzame značilnosti negativnega pola zoroastrijskega dualizma, in sicer boga teme in podzemlja imenovanega Ahriman. To idejo pozneje prevzamejo tudi kristjani. Krščanstvo demonologijo še bolj razvije in vanjo vključi številne poganske elemente, zaradi katerih pogosto v današnjih časih povezujejo s satanizmom tudi poganstvo in čarovništvo (Črnič 2012, 9–11). Pogani bi tako naj veljali za najbolj strastne častilce Satana in njegovi najbolj verujoči privrženci. Na to v veliki meri vplivajo predvsem mediji, kar se kaže predvsem skozi filmsko industrijo (*Rosemary's baby*, *Exorcist* ipd.), ki popularizira pogled, da nekrščanske religije pravzaprav Satana podpirajo, in antipogansko propagando s svojimi zgodbami in potvarjanjem realnosti, skozi katero poskušajo preprečiti mladim vstop v »nevarne sekte«. Prav tako pa ljudje, živeči v krščanski veri, in ljudje, ki živijo v kulturi, dominirani s krščansko religijo, pogosto ne sprejemajo drugih verskih oblik, hkrati pa zavračajo kakršen koli verski dualizem in ne verujejo v to, da obstaja kar koli zunaj krščanskega sveta. Kntinuum krščanstva se konča s satanizmom, v tem pa se ljudje ne zavedajo, da je koncept Satana v bistvu povezan s krščanstvom, pri katerem obstaja meja med dobrim in zlim, česar v poganstvu ni. Eden od razlogov zakaj tako pogosto enačijo poganstvo in satanizem je tudi peterokraka zvezda. Ta narobe obrnjena v satanizmu simbolizira Satanovo glavo z rogovi, ušesi in glavo. Pri poganih pa se imenuje pentagram in je v bistvu peterokraka zvezda narisana znotraj kroga ter simbolizira življenje, hkrati pa predstavlja pet elementov narave: ogenj, vodo, zrak, zemljo in duha, ki je lociran na zgornjem delu pentagrama (Strmiska 2005, 34). Načelo »modernega« satanizma, ki bi ga lahko imenovali satanistični panteizem, in Satana ločuje od krščanskih oblik, ki so ga razumele bolj v smislu »odpadel od Boga«, je prvi populariziral Aleister Crowley. Njegovo načelo je bilo »Delaj, kar hočeš, bodi zakon!« To načelo je razumljeno kot satansko, saj pripelje človeka do točke, da sam sebe postavi nad Boga in se dvigne nad vse, ki nasprotujejo njegovi volji ne glede na to, ali so to drugi ljudje, vera, etika ali ustanove. Crowley se je imel za utelešenega Satana, vendar slednjega ni razumel kot osebo, temveč bolj kot mogočno utelešeno energijo, ki se v povezavi z mogočnim duhom, kot je bil njegov poosebi. Razvil je sistem magijskih praks in obredov in v njih vpletel krvoločno darovanje živali in nepredstavljljiva spolna

dejanja. Njihov namen je, da si človek podredi energije in sile vesolja ter tako postaja vse bolj mogočen pri uveljavljanju lastne volje. Pri tem prihaja do povezave ali boja z duhovi in tako tudi do doživetja svojega lastnega božanstva. Cilj, ki mu sledi, je najvišja oblika satansko – božanskega življenja (Škafar 1998, 136–139). Najbolj poznano in razvpito satanistično skupino, imenovano Satanova cerkev, je leta 1966 ustanovil Anton Szandor LaVey (1930–1997). Izdal je tudi biblijo (1969), ki je poznana kot ključni tekst sodobnega satanizma. Cerkev propagira zadovoljevanje temeljnih živalskih nagonov ter čisto seksualnost, kar imajo krščanske cerkve že stoletja za greh. Prav tako postavi za temeljne vrline pohoto, napuh in grabežljivost in spodbuja egoistično zadovoljevanje človekovih potreb in želja. Gre predvsem za simbol vitalnosti, energije in moči. Jedro doktrine povzema devet satanističnih izjav, ki so zapisane v satanski bibliji. Po njih Satan predstavlja:

1. uživaštvo namesto vzdržnosti, 2. vitalno existenco namesto duhovnih sanjarjenj, 3. neomadeževano modrost namesto dvoletne prevare, 4. prijaznost do tistih, ki si to zaslužijo, namesto zapravljanja ljubezni do nehvaležnežev, 5. maščevalnost namesto nastavljanja drugega lica, 6. odgovornost do odgovornih namesto skrbi za dušne vampirje 7. človeka kot eno od živali, včasih boljše, včasih slabšo od tistih, ki hodijo po vseh štirih in ki je zaradi svojega »božanskega duhovnega in intelektualnega razvoja« postala najbolj sprijena od vseh živali, 8. vse t. i. grehe, kajti vsi vodijo k fizični, mentalni in emocionalni gratifikaciji, 9. najboljšega prijatelja, kar jih je kdaj imela cerkev, saj jo je vsa ta leta ohranjal pri življenju (Črnič 2012, 12-15).

Leta 1975 Satanovo cerkev zapusti visoki svečenik Michael Aquino in še z nekaj drugimi ustanovi drugo satanistično skupnost Setov tempelj. Novonastali tempelj Satana za razliko od LeVeyevega pogleda razume bolj kot boga, saj nanj gledajo kot na realno manifestacijo posameznikovega samozavedanja ter notranje moči. Setov tempelj tako poudarja intelekt kot Satanov dar človeštvu, ki je hierarhično organiziran, saj pozna šest stopenj iniciacije, vendar večina članov ostane na prvih dveh stopnjah. Čeprav Satanova cerkev po smrti LeVeya (1997) skoraj razpade, pa ima Satanova biblija še vedno ključen vpliv na sodobni satanizem (Črnič 2012, 12–15).

Kar zadeva prakticiranje satanizma pri mladih, gre pogosto za določene vrste uporniških oblik prakticiranj. Inspirira se predvsem v gotski subkulturi filmov in težkometalni glasbi. Redki med njimi presežejo uporabo vedenj in simbolov tipičnih za tovrstno verovanje in se popolnoma »predajo« prakticiranju obrednega sistema. Njihova začetna pričakovanja glede

tovrstnih praktikiranj se nanašajo predvsem na željo po spoznanju skrivnih znanj glede prihodnosti in pridobitve nadnaravnih moči, ki jo je seveda mogoče uporabiti tudi v razdiralne namene. Pozneje se sicer pogosto izkaže, da gre le za obdobje upiranja, čeprav so raziskave pokazale, da se starejši satanisti s tem ukvarjajo že od najstniških let in da jih velika večina nazorov z odraslostjo ni spremenila. Nekateri tovrstni satanizem prakticirajo sami s pomočjo magično-okultne literature ali vstopijo v satanske redove, vrste ali sekte, ki sicer v naših krajih niso ravno razširjeni (Škafar 1998, 136–139).

3 SLOVANSKA RELIGIOZNOST

Rodnoverstvo oziroma staroverstvo je pojem, ki zajema vse stare slovanske vere in je približno enak v vsem slovanskem svetu (родноверие, rodnoverje, рідновірство, роднавераванне, rodzimowierstwo, rodnovĕří), hkrati pa je stalno razvijajoča se oblika verovanj in duhovnih ter magijskih praks, ki se prilagajajo potrebam modernega človeka. Temeljijo na spoštovanju kulta prednikov in izvornih slovanskih božanstvih, ki posebljajo in antropomorfizirajo ustvarjalno moč in uničujoče energije narave slovanske kulturne tradicije. Slovani smo del velike etnične skupine Indoevropejcev in prevladujemo v delu sveta, ki se razteza od San Francisca preko Atlantika vse do Kalkute in Vladivostoka na vzhodu. Do nekje 8. stoletja naj bi vsi Slovani govorili enoten jezik, z različnimi pokrajinskimi narečji, danes pa ločimo 13 slovanskih jezikov, ki se delijo na vzhodne, zahodne in južne. Na svetu naj bi po podatkih iz začetka 20. stoletja živelo 260 milijonov slovansko govorečih ljudi (Ovsec 1991, 19).

Za ime Slovan obstaja več različnih razlag. Verski pomen tega imena oziroma njegov element najdemo v mnogih osebnih imenih, kot so Ratislav, Jaroslav, Svjatoslav ipd., prvi del tega imena naj bi se navezoval na božanstva starega slovenskega poganskega panteona – boga Sonca, domače bogove ali bogove izobilja, kot so Svetovid, Rod, Vlas. Povezava med tema dvema terminoma bi lahko pomenila zaobljubo osebe božanstvu, ki bi naj bila njegov zaščitnik. Slav se v tem primeru veže na vero. To bi lahko nakazovalo na prepletanje božanskega in sakralnega življenja, saj so Slovani dlje kot katerikoli drugi narodi ohranili to privrženost rodni zemlji in tradicionalnemu načinu življenja. Vsekakor so tisti, ki so uspeli najdlje »obdržati« korenine praindoevropskega sveta in ostati zvesti svoji veri. Kar zadeva točne podatke nastajanja in razvoja staroslovanske religije, pa naletimo na kar nekaj težav. Znani so sicer številni mitološki pojavi, obredi in magični postopki, kar bi lahko povezali v

praslovanski religijski sistem, vendar po večini še vedno obstajajo le fragmenti plemen in ljudskih množic, ki so v daljših ali krajših časovnih obdobjih zavzemala območja slovanskih pokrajin. Poleg tega, da ne moremo natančno načrtovati obdobja, ko so se posamezna verovanja začela pojavljati, in opisati njihovega točnega razvoja, ne moremo niti vedeti, v kolikšni meri in na kakšen način so na njih vplivali poleg ljudstev na Balkanu še Kelti, Germani, Skiti in drugi. Poleg tega je problem slovanske mitologije in religije tudi v tem, da Slovani za razliko od Grkov in Rimljanov niso imeli svoje države in posledično ni bilo možnosti za vzpostavitev lastnega olimpa božanstev. To je vodilo v »razpad« skupnega panteona, če je ta kdaj obstajal, v kar pa mlajši raziskovalci dvomijo, saj Slovani niso bili združeni ne politično, ne gospodarsko in tako niso imeli možnosti ohranjati enotnih bogov, kultov in verovanj – vsako pleme oziroma rod bi tako naj imel svoje oblike čaščenja. Drugi izraziti problem je dejstvo, da je bilo mnogo Slovanov nepismenih v poganski dobi, torej se tovrstni podatki niso mogli ohraniti. O slovanski veri in bogovih se je začelo pisati šele z začetkom pokristjanjevanja. Iz tistega obdobja je najbolj znana zgodba o Vladimirju, prvem krščanskem vladarju Rusije, ki je ob prihodu na oblast začel ustvarjati slovanski poganski panteon. Pred palačo v Kijevu je leta 980 postavil kipe slovanskih bogov (najprej je stal leseni kip Peruna, nato Hors in Daž(bog), potem pa še Stribog, Simargol in Mokoš). Ob podnožju kipov je bil jarek, v katerem je bilo oglje obrednega ognja. V prvih letih vladanja je Vladimir svojim malikom žrtvoval okoli tisoč ljudi, leta 989 pa je sprejel krščansko vero in v krščanstvo prisilil tudi svoje ljudstvo. Vendar pa tudi to ni minilo mirno, saj je kipe razžagal na kose in sežgal. Na koncu jih je pometal v reko Dnjeper. Med drugim je določil moše, ki so kipe vrgli s podstavkov in privezali Peruna na konjski rep ter ga potegnili do rečnega toka. Naročil je, da ga tolčejo s težkimi palicami, in sicer zato, da bi osramotili demona, ki jih je zapeljal s svojim videzom in obleko. Ko so ga nato potegnili do vode, so verniki jokali, Vladimir pa je naročil, naj ga spet porinejo v vodo, ko ga bo zaneslo na obalo. Od takrat se tisti breg imenuje Perunova obala. Na mestu, kjer so prej stali maliki, je dal postaviti cerkev sv. Vasilija in s tem »uničil« možnost, da bi o teh bogovih izvedeli kaj več, saj se je vse skupaj končalo, še preden se je začelo. Vsekakor bi bile stvari slovanske rodne vere drugačne in zagotovo bolj poznane, če bi že prej obstajala kakšna močna slovanska država ali če Vladimir ne bi tako hitro sprejel krščanstva (Ovsec 1991, 22–33).

Kar zadeva preostali del slovanskega sveta, je zanimiv primer Litva, ki je v začetku 20. stoletja začela obujati stare predkrščanske tradicije. Prve skupnosti so se začele formirati okoli leta 1930 pod okriljem Domasa Šidlauskasa – Visuomisa (1878–1944). Eno od njih je

gibanje, imenovano Romuva, ki ga je leta 1967 ustvaril Jonas Trinkunas. Romuva je postalo prvo religijsko gibanje, ki je bilo priznano na ministrstvu za pravosodje v Republiki Litvi 20. maja 1992. Trinkunas je bil posvečen v *krivisa*, vrhovnega svečenika stare baltske verske skupnosti. Tako je bila stara tradicija institucije *krivisa* ponovno vzpostavljena. Pogled na svet in življenjski slog članov Romuve je osredotočen predvsem na elemente, ki so pojmovani kot deli baltske kulture in tradicije, ki je ohranjena iz predkrščanskih časov. Ravno ta živa tradicija je tista, ki je vir svetosti in ki vpliva na obnovo identitete pravega »starega vernika«. Stara vera je tista, za katero verjamejo, da je del človeških občutij in zavesti. Če nekdo občuti močno vez s svojo rodno naravo in predniki ter verjame, da je ta povezava sveta, ga imamo lahko za častilca stare vere. Prepričani so, da so glavni viri njihovih verovanj posredovani skozi ljudsko folkloro in bajke, pesmi in mite ter celo skozi litovski jezik. Najbolj cenjene so pesmi (*dainos*), ki so reprezentacija starih baltskih verovanj in pogleda na svet. Najpomembnejša verovanja se nanašajo na svetost narave, ki je po njihovo najbolj popolna lastnost sveta. Tudi smrt in življenje sta le del krogotoka (kot velja za večino poganskih gibanj), »kot drevo, čeprav mu odpadejo listi jeseni, umre pozimi, gre njegovo življenje naprej in duša ostane živa. Takšna je tudi pot človeka, skozi rojstvo, smrt in ponovno rojstvo« (Pranskevičiūtė 2013, 83). Svet je za romuvanse torej živ, harmoničen in večen. Verjamejo tudi v to, da so bogovi in ljudje eno, da živijo drug ob drugem, da so neločljivo povezani ter da božanstva in njihovi nasprotniki nenehno poustvarjajo svet. So svet in tema, kreacija in destrukcija, ki sta nujno potrebna, da stvari ostajajo v ravnovesju (Pranskevičiūtė 2013, 77–89).

Poleg Litve je vredno omeniti tudi Republiko Mari El, katere ljudstvo najdemo na območju Ruske federacije ob reki Volgi. Intelektualci jih pogosto poimenujejo z izrazom »zadnji poganski narod Evrope«, sami pa to dojemajo kot izraz nacionalnega ponosa. Ljudstvo Mari je tako torej ohranilo veliko starih ritualov, navad, mitov in legend. Etnograf Dimitri Zelenin je v začetku 20. stoletja občudoval navade žensk, ki delajo na polju sredi julija, oblečene v svoja tradicionalna težka oblačila s pokrito glavo in tesno ovitimi nogami. V strahu pred vsem, kar je ruskega, pravijo, da je ubiti njihovo vero enako kot ubiti njih. Kljub vsemu pa se je proces »ustvarjanja« idenitete Mariev začel precej pozno. Prvi zapisi segajo v 3. december 1828. Molitev, o kateri je govora, naj bi se dogajala v vasi Kyupryan Sola in v tem precej obiskanem javnem »predstavljanju« Mari molitve naj bi bilo žrtvovanih kar 99 živali vsake vrste. S tem naj bi opozorili na njihovo nastajajoče samozavedanje kot narod. Kljub temu pa je skozi 18. in 19. stoletje verovanje v svojih temeljih variiralo. Čeprav naj bi osnoven

panteon že bil ustanovljen, so se podlage spreminjale od skupnosti do skupnosti. Sistem danes naj ne bi bil popolnoma politeističen, ampak bi lahko rekli, da je henoteističen (več bogov manifestacija moči enega vrhovnega boga). Čeprav se Marii zavedajo, da je večina bogov, ki jih poznajo pod različnimi imeni, en sam bog, še vedno obstajajo izjeme. To so predvsem tista božanstva, ki so nasprotne (navadno zle) sile vrhovnemu bogu. Najpomembnejši bog je Kugo Yumo, ki ima moško obliko in je ustvaril nebesne zakone, ki so edini pravi tako na Zemlji kot v celotnem vesolju. Njegovo nasprotje je bog Keremet, ki je nevaren, poguben in zavzema negativni pol. Marii sprejemajo njegovo moč in ga jemljejo kot nujnega v vzdrževanju reda, zato mu, da bi ostali z njim v stiku, podarjajo žrtve ter celo posvečajo in sadijo drevesa. V omenjenih božanstvih je moč opaziti preživetje odmev antičnega mita o ptici, ki ustvari svet tako, da se potopi v vodo in iz nje potegne Zemljo. Še vedno pa je vseeno zelo viden vpliv ortodoksnega krščanstva. Razširjena praksa je, da so Marii aktivni tako v lastnih kot v krščanskih obredih. V svojih molitvah sicer žrtvujejo živali, vendar prav tako sodelujejo v krščanskih zakramentih. Dva od najpomembnejših sta vsekakor krst otroka in sveto obhajilo. Včasih celo žrtvujejo živali svetniku ortodoksne cerkve. Zanimivo je, da se razlaga žrtve lahko prav tako navezuje na Biblijo: »oživljamo prakso žrtvovanja Stare zaveze, ki je bila storjena s strani izraelskega ljudstva.« Kar zadeva glavne religijske praznike, so posvečeni predvsem plodnosti. Njihov cilj je bogata letina in uspeh glede vzreje domačih živali. Struktura tradicionalnega koledarja Mariev pa tudi tu more skriti vpliva ortodoksne cerkve, saj se večina datumov religijskih praznikov prekriva s krščanskimi. Koledar ljudstva Mari El se začne s praznikom *shorykiol*, ki vsebuje veliko elementov popularnega ruskega krščanskega praznika, in sicer 12 dni božiča (*svyatki*), katerega del so popularne igre, napovedovanje prihodnosti, maškarada in potegavščine. *Shorykiol* je prav tako povezan z novim letom, saj verujejo, da tisto, kar se ti zgodi na prvi dan novega leta ob sončnem vzhodu, odseva to, kar se bo dogajalo celotno solarno leto. Poleg tega praznujejo tudi *kuguche* (veliki dan), ki je povezan in se praznuje na isti dan kot velika noč. *Surem* je še eden od praznikov, ki so skupni obema verama. V ruski ortodoksni veri se imenuje Petrov dan in simbolizira liturgični praznik apostolov Petra in Pavla, ki se praznuje 12. julija. Pri poganih simbolizira začetek cvetenja in prebujanja narave. Na ta dan se ljudje zahvalijo in molijo k naravi ter v zameno za dobro letino žrtvujejo ovce, race in goske. Poleg teh praznikov obstaja tudi nekaj manjših, ki se ne navezujejo na ortodoksno cerkev, kot je na primer *agevairerem*, praznovanje polja, in variira glede na podnebne spremembe (Knorre 2013, 248–258).

Danes je ljudstvo Mari El osredotočeno predvsem na vzpostavitev kodeksa splošno priznanih svetih spisov. Aktivisti so ustvarili kodifikacijo molitev omenjenega ljudstva, sistematično prezentacijo in celo teološko referenčno knjigo, namenjeno njihovi veri. Prav tako so začeli s prevajanjem folklorne tradicije, ki se je do danes ohranila prek ustnega izročila. Tovrstno delo je eno od najpomembnejših stopenj saj se na ta način ohranjanje verovanj in tradicij tudi širi. Prvotne molitve ljudstva so se nanašale na vsakodnevne probleme in bile večinoma improvizirane glede na določeno situacijo. Danes se to ni veliko spremenilo, čeprav se jih večina nanaša na dobrobit družine in kontekst družbenih odnosov (Knorre 2013, 259–261).

3.1 Slovanska mitologija in bogovi

»Ničesar ni bilo, ko Bog, Sonce in morje. Sonce je pripekalo. Bog se je ugreel in se potopil, da se v morju skoplje. Ko se spet je vzdignil, mu je ostalo za nohtom zrno peska. Zrno je izpadlo ter ostalo na površini (kajti na začetku je vse tam ostalo, kamor je padlo). To zrno je naša Zemlja, morsko dno je njena domovina« (Šmitek 2004, 11). (Šišenska) bajka naj bi izhajala iz praslovanske dobe, pojavljajo pa se domneve, da je nastala celo v starejšem času. Leta 1855 jo je zapisal Janez Trdina in zapis je takoj vzbudil pozornost v svetovnih krogih. Aleksander Afanasjev jo je primerjal celo s skandinavsko tradicijo o Ymirju in laponskim izročilom v Nestorjevi kroniki, ki govori o stvarjenju človeka iz božjega znoja. Vendar pa so se pojavljala tudi ugibanja o resničnosti Trdinovih zapisov, saj so manjkali primerljivi podatki v slovenskem sosledstvu. Pozneje, da bi bilo vse skupaj še bolj sumljivo, se je pojavila podobna zgodba o nastanku Zemlje iz Gospića v Liki, ta se je od Trdinove razlikovala le po tem, da se je bog vozil po morju z ladjo. Ivan Grafenauer sicer trdi, da je ravno to, da zgodbi ni najti podobnih zgodb, razlog za njeno pristnost. Inačice so se začele pojavljati šele po objavi Trdinovih bajk, potrditev resničnosti bajke pa naj bi bila tudi njena struktura, ki je ritmična, kar naj bi nakazovalo na to, da je bila prvotno sestavljena v pesniški obliki (Šmitek 2004, 12).

Druga (mengeška) bajka, ki govori o stvarjenju prvega človeka iz božjega potu, gre takole:

S početka ni bilo ničesar ko Bog in Bog je spal in sanjal. Od vekomaj mu je ta sen trajal. Pa (je bilo usojeno, da) se je zbudil. Zbudil se je iz sna in se ogledoval in vsak pogled se mu je spremenil v zvezdo (prvi pogled je ustvaril našo lepo zemljo, drugi pogled naše ljubo sonce, tretji pogled našo prijazno luno, vsak poznejši pogled pa bleščečo zvezdo.) Bog se je začudil in začel potovati, da si ogleda, kaj je z očmi ustvaril. Potuje in potuje, pa nikjer ne konca ne kraja. Na poti pride tudi (dol. : nazaj!) na našo

zemljo. Pa se je bil že utrudil : pot mu je na čelo stopil. Na zemljo mu pade kaplja potu, kaplja oživi in to je bil prvi človek (Ovsec 1991, 98).

Tako kot za prvo bajko tudi za to ne moremo določiti točne starosti, prav tako pa ne moremo biti zagotovo prepričani v njeno pristinost. Grafenauer je celo trdil, da sta prakulturni in najstarejši bajki, kar se jih je kdaj ohranilo pri katerem koli indoevropskem narodu. Ta trditev se je pozneje sicer izkazala za zmotno, saj ni podrobneje preučeval indijskih kozmogenskih mitov, ker je verjel, da so izhajajo iz praindoevropskega območja in so geografsko preveč oddaljeni od slovenskega ozemlja, da bi bila tovrstna povezava sploh mogoča. Sicer pa lahko mite o nastanku sveta delimo na dva osnovna tipa, in sicer nastanek sveta brez božjega vpliva, *kjer se Zemlja sama dvigne iz morja v obliki otoka* – ta motiv je mogoče najti predvsem v egipčanskih kozmogenskih mitih, najdemo pa ga tudi pri Eskimih, in stvarjenje sveta z božjim posredovanjem – *Zemljo dvigne iz morskega dna Bog ali celo več Bogov v enem ali več poskusih* (Šmitek 2004, 14). Bog se tako v slovenskih in nekaterih tujih verzijah sam potopi v ocean, in sicer spremenjen v vepra. V nekaterih drugih primerih *Zemljo prinesejo iz morja vodne ptice ali dvoživke na povelje boga ali brez njega, Bog pa ustvari svet*. Zanimivo je, da se podobnosti v teh zgodbah kažejo tudi med velikimi geografskimi razdaljami, kar vsekakor dokazuje starost teh mitov. *Bog pa ustvari svet tudi iz kaosa ali »nič« s pomočjo besed*, kar je na primer prikazano v indijski Šatapatha brahmani, kjer je Pradžapati, ki se je rodil iz zlatega jajca, katero je plavalo na morski gladini, z dvema besedama priklical Zemljo in nebo ter s svojo sapo ustvaril demone, bogove. Indoevropski miti med drugim pripovedujejo, da je bila iz razkosanega telesa prvobitnega junaka (iranskega Gayomarta, indijskega Puruša ...) napravljeno zemeljsko okolje, in sicer iz las drevesa, iz mesa plodna prst, iz krvi morje in jezera iz možganov oblaki. Sorodnosti, ki so skupne indoevropskim mitom, zagotovo pojasnjujejo družbeno ureditev in božansko hierarhijo, prevzemali so torej celotno življenje stare indoevropske družbe. Zelo podobna zgodba je bila poznana tudi v naših krajih s to razliko, da namesto velikana nastopa bog (Šmitek 1998, 13–19).

Ker je po stvarjenju sveta Zemlja ostala na gladini kozmičnega oceana, je bog poskrbel za njeno oporo. Po slovenski mitologiji naj bi Zemljo nosila na hrbtu ogromna riba, ki s premikanjem povzroča potrese, ko pa se potopi, je sveta konec. Imenovala se je Faronika, njeno ime pa naj bi izviralo iz starega testamenta, po egipčanskih vojakih in faraonu, ki jih je potopilo v Rdeče morje, ko so zasledovali Jude. Čeprav riba v slovenski različici svet trdno podpira, pa še vedno obstaja vedno grozeča nevarnost. Kristus jo celo prosi, naj ne pogubi človeških življenj. Ne glede na krščanski kontekst pa je motiv ribe, ki nosi svet, veliko

starejši. Rusi so na primer pripisovali potrese premikom kita pod Zemljo, medtem ko so Ukrajinci verjeli, da svet počiva na dveh ribah. Na Tirolskem in avstrijskem Štajerskem je celo prevladovala predstava, da svet sloni na štirih kitih oziroma ribah. Podobno zgodbo kot pri nas najdemo le še na Švabskem, kjer riba spi do konca sveta, če se premakne, nastane potres, če se potopi, pa je sveta, enako kot pri nas, konec – potop je kazen za človeško moralno pokvarjenost (Šmitek 1998, 22–23).

»Prostor želja« lahko imenujemo ljudske predstave o daljnih pokrajinah, saj o se v njih projicirali upi in strahovi pred neznanim. Moramo pa razlikovati med obstoječimi geografskimi lokacijami, ki jih označujemo s terminom »profano utopične« (dežele na robu sveta), katerih svet se je raztezal v dve dimenziji, širjavo in daljavo (takrat se je še verjelo, da je svet ploskev), in med imaginarnimi, »kultno utopičnimi« (raj, paradiž), katerih svet je bil tridimenzionalen, saj je poleg zemeljske sfere obsegal še podzemno in nebesno. Tri sfere so bile povezane skozi svetovno os, v podobi kozmičnega drevesa ali gore, ki naj bi se dvigala iz zemeljske sfere visoko v nebo in imela strma gladka pobočja, zaradi katerih naj bi bila navadnemu smrtniku nedostopna, zato je veljala tudi za božje domovanje. Po slovenskih pripovedih je človek »spodnji svet« lahko dosegel skozi globoka podzemna brezna in votline ali pa je obiskovalca tja odpeljal pokojnik skozi grobno gomilo. Podzemni svet naj bi bil celo lepši kot zemeljski, kar nakazuje na človeško željo, da bi umrli, našli primerno domovanje, ki je sicer prilagojeno našemu okolju, vendar ne bi imeli želje po vrnitvi. Ob reki, ki je ločevala svet živih in mrtvih, naj bi rastle vrbe (ki naj bi bile zveza z drugim svetom, že zato ker rastejo ob vodi), na katerih naj bi kot podobe črnih ptic počivale duše nekrščenih otrok. Zgodba pripoveduje o mladeniču, ki je poskušal reko prečkati, se pri tem oprijel veje, s tem pa je nekaj ptic padlo v vodo in odletelo v stran. Tako naj bi ptice krstil in jih s tem odrešil. Duše teh otrok so se na slovenskem imenoval navje, mavje, movje ali morje. Verjeli so, da letajo te ptice ponoči okoli, žvižgajo in iščejo pomoč. Kdor jo zgrabi in jo odnese h krstu, jo odreši, ob tem pa se črna ptica spremeni v belega goloba (Šmitek 1998, 29–49).

Rimska cesta in mavrica sta veljali za most duš v nebo. Slovensko izročilo omenja, da hodijo duše mrtvih po mavrici v raj, kot da bi hodile po mostu. Poleg mostu naj bi se za prehajanje duš uporabljala tudi lestev ali ozko stopnišče, kar naj bi bila selektivna preizkušnja za grešne duše. Tovrstne ideje naj bi v evropska pripovedovanja prišla iz Orienta, v slovenskem ljudskem izročilu pa je poznana varianta lestve, ki je ozka in ob straneh obdana z rezili, ostmi in kavljji. Po starogrškem verovanju so bile svetle zvezde »otoki blaženih« v »nebeškem oceanu«, tako je človeška duša po smrti našla počivališče na eni od zvezd ali je celo sama

postala zvezda. Po slovenskem pripovedovanju ob rojstvu vsakemu otroku sveti ena zvezda, in ko ta pade z neba, človek umre. Tako zvezdo prižge ob rojstvu otroka angel in jo ob njegovi smrti spet pogasi (Šmitek 1998, 38–41).

Kot nekakšno obrobje sveta je ljudskemu izročilu omenjeno »krvavo morje«. Ena od možnih razlag tega imena je, da je to Rdeče morje, ki je imelo v biblični eksegezi pomembno vlogo zaradi prehoda Judov preko njega med selitvijo iz Egipta. Egipt je bil po verovanju simbol dekadentnega materialnega sveta, njegova zapustitev pa simbolizira odhod duš iz teles. Lahko predstavlja tudi krščanski krst, ki zagotavlja pristop k večnemu življenju ter tako predstavlja ločnico med onstranstvom in človeškim svetom (Šmitek 1998, 42).

Podobno kot grška in rimska mitologija pa so tudi slovanski narodi za sabo pustili spomine iz mitološke preteklosti, ki so povezani z slovanskim Olimpom. Med najpomembnejše bogove staroslovanske vere prištevamo Peruna, Velesa, Mokoš in Kresnika. Tem božanstvom so bila podrejena druga bitja, ki pa niso bila nič manj pomembna od njih.

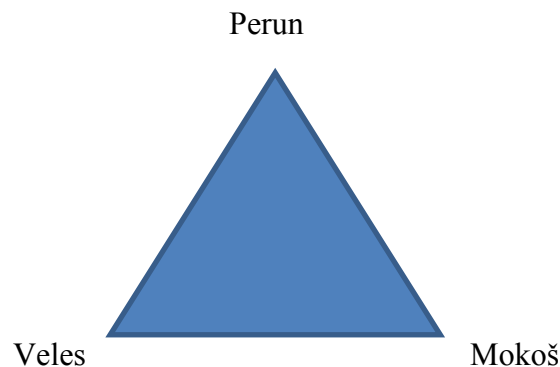
Kot prvega bom omenila Peruna, ki je med bogovi gotovo tisti, o katerem obstaja največ pisnih virov. Omenja se že v kijevskem letopisu iz 11. stoletja, prav tako pa v virih iz 12. do 16. stoletja. Pričevanja o njem so navadno v negativna, saj se omenja predvsem kot zaničevani poganski bog ali kot tisti katerega kult je potrebno uničiti. Še danes pa ne vemo, ali je bil Perun sploh slovanski vrhovni bog. Slovani so namreč svoje bogove častili že pred Vladimirjevo vladavino, on pa se je moral na nekaj opreti, torej je skoraj gotovo posegel po drugih »bolj verodostojnih« zgledeh. Najbližje so mu tako bili germanski, rabil pa je tudi panteon, ki ga je kot rečeno že prej sestavil sam. **Ne moremo biti zagotovo prepričani, da so Rusi poznali le omenjene bogove, mogoče so bili ti Vladimirju najljubši.** Lingvistične in mitološke predstave Peruna opisujejo kot boga gromovnika. Vendar pa so boga strele in groma imeli tudi Litovci in Letonci, pri katerih se je imenoval Perkunas. Bil je zagovornik pravice, vplival je na rodovitnost polj, bdel nad vremenskimi pojavi, hkrati pa je bil zaščitnik vojnih ekspedicij. V bajkah je opisan kot starec, ki zaradi svoje jeze in čemernosti ni mogel najti žene. Največ jezikoslovcev meni, da Perun pomeni tistega, ki udarja. Osnove najdemo v glagolu prati (perem), kar je prvotno pomenilo »udarjati«. Slovanskega boga Peruna lahko torej povežemo z germanskim, indijskim in albanskim nazivom božanstev. S tem se strinja tudi Mircea Eliade, ki pravi, da sta slovanski Perun in litovski Perkunas vsekakor imeni za boga nevihte in sta tesno povezana s hrastom in ptiči, ki napovedujejo neurja. Obstaja pa tudi

ženska oblika litovskega Perkunasa, prav tako pa je ženskega spola tudi albanska boginja Perendi. Pozneje je pri Slovanih Peruna zamenjal sv. Elija, ki je po opisih Perunu še najbližje. V ognjenem vozu, v katerem se Elija po Bibliji dvigne v nebo, so ljudje videli Perunove strele, grmenje pa so si razlagali kot ropotanje voza. Na dan sv. Elije so ljudje žrtvovali jelene, včasih pa je celotna vas prinesla bika ali ovna. Kult gromovnika je tako nesporno povezan s poljedelstvom, kar je razumljivo, saj ima Perun največji vpliv ravno na vreme in letne čase. Poleg Peruna je bil med najpomembnejšimi bogovi njegov nasprotnik Veles, ki skoraj vedno nastopa ob njegovem boku. Ob času jesenskega enakonočja zamenjata nadvlado (Peruna zamenja Veles), ki doseže vrh ob zimskem sončnem obratu. Spomladi se stvari spet obrnejo in Veles navidezno umre, Perun pa oživi. Ljudje so navadno prisegali k obema, kar jasno nakazuje, da je bila ta dvojica izjemno pomembna. Stari viri ga omenjajo predvsem kot zaščitnika živali nasploh. Imenujejo ga *skotii* bog, saj *skotii* pomeni žival. Perun, kot nevihtni bog, ki prebiva na vrhu gore, preganja Velesa, ki živi kot kača na Zemlji. Vzrok njunega spora je Velesovo ugrabljanje ljudi in živali, v nekaterih zgodbah pa celo Perunove žene. Med bitko Veles spreminja oblika in se skriva pred gromovnikom. Med spopadom Perun vrže bliske in tako razcepi drevo ter razkolje kamen. Spopad se konča s Perunovo zmago, ki prinese dež in obeta plodnost (Ovsec 1991, 110–122). Tretja, vendar nič manj pomembna, je Mokoš, ki naj bi bila edina boginja v Vladimirjevem panteonu. Lahko jo enačimo z glavnim ženskim božanstvom Indoevropejcev, ženo gromovnika ali kakšnega božanstva nižjega sveta (Mikhailov 2002, 52). V ruskih bajkah je opisana kot bitje, ki vznemirja tkalke in predice v času velikega posta ter striže in varuje ovce. Če je škripalo vreteno, ali je ovca izgubila volno so za to obdolžili Mokoš. Žrtvovali so ji lanene prtičke in snope lanu. Mokoš so častile predvsem ženske, kar je razvidno iz zapisov iz 16. stoletja, kjer je bila naloga duhovnika, da vpraša ženske, če so bile v stiku z Mokoš. Bila naj bi tudi zaščitnica ženskih opravil, zato je bilo na njen dan ženskam prepovedano presti in tkati (Ovsec 1991, 132–134).

Vsak od omenjenih ustreza eni od stranic v trikotniku. Na vrhu je Perun, ki je povezan z nebom, Soncem, gromom in strelo. Kot njegovo nasprotje se torej pojavlja Veles, ki je bog podzemlja – navadno v podobi kače. Čeprav prvotno nista bila v nasprotju dobro – zlo. Boginja Mokoš bi morala biti nekje med obema bogovoma, saj se pojavlja tako kot sestra gromovnika kot njegova žena hkrati pa tudi kot ujetnica Velesa. Ker je videna tudi kot boginja plodnosti, predstavlja tako dolino, noč, smrt in mokroto kot ogenj, gorski vrh in rojstvo. Vsi trije skupaj naj bi tvorili Triglav, čeprav sta prva dva nenehno v sporu. V verskem

smislu Triglav predstavlja popolnost in sožitje vseh treh božanstev (glej sliko 3.1), (Šmitek 2004, 224–226).

slika 3.1: Triglav božanstev

Vir: Šmitek (2004, 225).

Božanstvo, ki sicer ne spada med tri najpomembnejše, vendar pa je specifično slovensko, saj ga v drugih slovanskih krajih ne poznajo, je Kresnik. Strokovnjaki trdijo, da izhaja iz staroslovanskega božanstva imenovanega Svetovid, njegovo ime pa simbolizira kres ali križ, kar bi lahko impliciralo na križišče, saj je vsako območje imelo svojega Kresnika kot zaščitnika. Prav tako ga pogosto enačijo ali ga vsaj dojemajo kot »naslednjo fazo« gromovnika Peruna ter ga uvrščajo nekje na sredino med Svarogom in Perunom, saj ima lastnosti tako prvega kot drugega boga (Vratislav 2011). Predvsem Mikhailov pa je prepoznal v zapisih o Kresniku ključne motive mita o Perunu. Zapisi zadevajo boj z negativnim junakom, ki je kača oziroma kačji kralj (v tem primeru imenovan Vedomec), po spopadu in Kresnikovi zmagi začne deževati, pridejo blisk, grom in toča, ki pa vseeno pozitivno vplivajo na letino. Po slovenskem izročilu naj bi Kresnik za zmago tudi kartal s kačjo kraljico.

Kresnik je posebno rad kvartal, zato je enkrat šel h kačji kraljici v Babilon igrat. Pri kačji kraljici pa se ni smel nobeden pripogniti, če mu je kvarta iz rok padla. Kakor hitro se je pripognil, mu je kačnjak odsekal glavo. Vendar je kljub temu zmagal, odnesel zlato in se izognil njenim zasledovalcem. Njegova povezanost s strelo, ognjem, zlato barvo, določenimi živalmi in letnimi časi ga postavlja v vlogo boga gromovnika (Šmitek 1998, 125).

Njegova pripadnost nebu in povezanost z vremenom tvorita kult plodnosti. Tudi sam po sebi je podoben blisku, njegove strele pa so lahko mišljene kot naravni pojavi ali orožje. Vendar pa se od Peruna še vedno razlikuje predvsem po svojih dejanjih. Bil naj bi vsestransko in dobro bajeslovno bitje, sin sončnega ognjenega boga, po katerem je podedoval svojo toploto ogenj in svetlobo – zaradi česar ga tudi imenujemo sončni bog. Obstajal naj bi v treh oblikah. Prvič kot junak Sonca – lahko bi bil tudi drugo ime za mitsko bitje Božiča ali Svarožiča, drugič postane mitski knez Slovencev in tretjič jih je več in so razumljeni kot hudobni Kresniki, ki se borijo proti dobrim. Glede na to delitev bi lahko tudi domnevali, da je bil zemeljski vladar, polbog in zaradi tega umrljiv. Nekateri viri ga povezujejo z liki kot sta Yimi in Yama iz indijske in iranske literature. Ljudje so se ob kresovanjih obračali nanj, ker so ga dojemali kot posrednika med njimi in bogovi, saj so vsi drugi bogovi živeli na nebu. Ravno prek izročil o Kresniku pa so bile poganskim Slovincem lažje razumljive zgodbe o hudičih, dobrih pastirjih, podobi zmaja in kače, kar lahko povežemo tudi s Kristusom in je vsekakor olajšalo proces pokristjanjevanja. Kurjenje kresov se je tako s krščanstvom počasi spremenilo v praznik Janeza Krstnika (podobnost v imenih je očitna). Ravno tu je jasno viden primer slovenskega dvoverstva, v kateri se »dobro«^o pogansko božanstvo spremeni v krščanskega svetnika (Mikhailov 2002, 58–71).

3.2 Zgodovina staroverstva pri nas ter obredi prakticiranja in čaščenja

Duhovna zgodovina Slovencev začne postopoma nastajati v času, ko se Slovenci začnemo oblikovati iz slovanskih prednikov in nismo več samo anonimni Slovani ali alpski Slovani, ampak postanemo prebivalci zamejenega, tako zemljepisno kot zgodovinsko, od drugih dežel ločenega teritorija. To se je dogajalo med letoma 740 in 962, takrat začne torej počasi vznikat slovenska duhovna struktura, kar lahko imenujemo duhovna zgodovina Slovencev (Kos 1996, 23).

Glavni vir staroverskih verovanj pri Slovencih najdemo predvsem v slovenskem bajeslovju, na podlagi folklornega gradiva pa je mogoče sklepati o razvoju slovenskega poganstva. Vendar pa se ne smemo ukvarjati samo s časom pred krščanstvom. Koreninam naših prednikov lahko sledimo vse do drugega tisočletja pred našim štetjem. Povezave s vedizmom in vedskim panteonom nam prikazujejo tesno povezanost vseh Slovanov, posebej Slovencev z Arijci, ki so se selili iz Panonije v Indijo in Iran. Temelje naše stare vere je torej moč najti v rigvedskih himnah, iz katerih je mogoče preučevati in bolje razumeti duhovnost in filozofijo tistega časa (Anžur 2011).

Cikličnost ponavljanja je bila tista, ki je bila temelj premišljevanja naših prednikov glede gibanja narave. Svoje premišljevanje in način življenja so povezovali s sončnim ciklom ter močjo gibanja Sonca po nebu (Vratislav 2011). Ravno zaradi te nesporne povezanosti z naravo se zdi, da večina Slovanov skoraj ni poznala hramov kot prostorov čaščenja. Večino svojih kultov so opravljali v naravi, pod jasnim nebom in ob vodah, izvirih ter pod svetim hrastom na gričih in hribih. Po nekaterih pričevanjih naj bi v središču slovanskega poganstva stalo Sonce, ki je bilo pomembno predvsem zaradi ekonomskega vidika, saj je vplivalo na rast in dozorevanje plodov. Vendar pa so tovrstne trditve kmalu zavrnil, saj za njih ni bilo zadostno osnovanega dokaza. E. Gasparini, ki je najodločneje zavrnil tezo o solarnem značaju Slovanov, pa vseeno opozarja na lunarno simboliko, ki je pogosto izrazita v slovenskih šegah in ljudskem verovanju. Izraziti primer naj bi bilo kólo, ples, ki ponazarja gibanje Meseca. Tudi v ljudski poeziji ima Luna prednost pred Soncem, prav tako pa se pojavlja na krilih in predpasnikih žensk. V nekaterih kulturah se je celo verjelo, da čarovnice (mesečarke) ukradejo Mesec z neba, ga spremenijo v kravo in pomolzejo. Veliko verovanj in čaščenj pa je povezanih z mlajem, saj so bili od njega odvisni plodovi posevkov. Prav tako ob mlaju naj ne bi prali oblek, sejali, kosili ali rezali vinske trte. Delo na polju je priporočljivo opravljati le ob rasti Meseca. Nanj so se obračali kot neke vrste očeta ali praočeta, kakor ga tudi kličejo na Poljskem, Srbiji in Rusiji (Ovsec 1991, 251–256).

Vendar pa je bila stara vera Slovencev, kot omenjeno že prej, tista, ki so jo prinesli iz svoje prvotne domovine, torej oboževanje narave in čaščenje njenih sil. Dela bogov in pojave so ločili v dobre in slabe, tako da so za prve verjeli, da so jih »prinesli« bogovi, za druge pa obtoževali bese (zlobna bitja, ki so vzela dušo hudobnim ljudem, tako da so jih stisnila z rokami tako močno, da so izdihnilo dušo. To so počela samo ponoči, da jih ljudje niso mogli opaziti (Čok 2012, 47). Takoj za bogovi so bile vile, ki so živele po vodah, gorah in gozdovih. Bile so mlada dekleta, odeta v bele tančice, zračnih teles, prikazovale pa so se samo ljudem, ki so jim bile naklonjene in jim pomagale z nasveti in dejanji. Poleg vil so bivale še rojenice, sestre, ki so določale usodo novorojenčkom. Škrata Čateža, za katerega so verjeli, da je na pol človek na pol kozel in stanuje na strmih pečinah, Volkodlaka, Povodnega moža in Moro so šteli med zle duhove. Kot zaščitnike ali hišne varuhe je vsako pleme posebej častilo duše umrlih poglavarjev, katerim v spomin so postavljali kipce in jih jemali s seboj, medtem ko so se selili iz kraja v kraj (Gruden 1992, 59–60). Prepričanje naših prednikov je bilo, da je človeška duša večna in da po smrti nadaljuje življenje drugje. Vse dokler ni pokopana, je sicer

obsojena na nenehno tavanje po svetu, po pokopu pa se preseli v raj ali drugače imenovano nav (kar lahko pomeni tako bivališče umrlih kot pokopališče ali v stari ruščini podobo ali dušo pokojnega). V raju bivajo tako duše umrlih kot duše tistih, ki še niso bili rojeni, tja pa se pride po pisani mavrici, kamor je dovoljeno le pravičnim, hudobneži pa morajo k besom v temno noč. Mrtve so Slovenci deloma pokopavali, deloma sežigali, nekateri pričajo celo o tem, da naj bi sežiganje bilo starejše od pokopavanja, saj naj bi z njim poskušali preprečiti vrnitev pokojnega na Zemljo (z uničenjem njegovega telesa) in s tem njegovo škodovanje živim. Pokopavali so jih z večino njihovega okrasja in orodja, ki so ga uporabljali v svojem življenju, tiste, ki so jih zažgali, pa so shranili v lončeno posodo, priložili nakit in vse skupaj pokrili z zemljo (Gruden 1992, 61–62). Žrtvene obrede so navadno opravljali vrači in svečeniki. Po drugi strani pa so glavno vlogo pri prerokovanju in vedeževanju imele ženske. Seveda so obstajali tudi moški vrači, v slovanskih virih imenovani *volhvi* (ki bi jih lahko enačili tudi s čarovniki), in bi naj ob pojavu krščanstva tudi nastopili kot branilci stare vere, hkrati pa tudi kot voditelji uporov proti oblasti. Prav tako so iz starih časov ostali tudi specialisti, ki so se ukvarjali z ljudsko medicino imenovani *vračī – šentuni, veduni*. Tvrstni izrazi so se ohranili tudi pri nas. V brižinskih spomenikih je namreč zapisano ime *bali*, ki naj bi pomenil nekoga, ki z bajejanjem (govorjenjem besed, ki imajo čarobno moč) zdravi ljudi. Bajati bi naj torej pomenilo neke vrste pripovedovanje, čaranje (Ovsec 1991, 205–207). Čeprav je bilo znanih ogromno zagovorov proti boleznim in poškodbam, pa je obstajalo tudi nemalo zaklinjanj, s katerimi si lahko nekemu priklical nesrečo. Po pričevanjih starih ženic je bilo najhujše, ko te je nekdo poskušal uročiti tako, da je izgovoril uročitev potihoma, saj je bilo proti temu težko narediti odrečitev. Nekaj takih zaklinjanj oziroma urokov je na primer podal Čok (2012, 51): »Dâ b' se ti mâčefit posušil (Da bi se ti sperma posušila – postal neploden), dâ b' te oštja udarila mater ku si jo zézou (Da bi ti strela udarila v mater, ki si jo sesal– smrt matere), dâ b' ti wöli čétali (da bi ti voli šepali – ostati brez dela)«. Za predhodno preprečevanje delovanja urokov se je uporabljalo različne zaščite. Lahko tudi kose obleke, vendar je moral biti predmet en sam. Najbolje je delovalo število sedem. Pri moških je pomagalo že to, da je imel za uho zataknjeno pero šoje s sedmimi črticami, pri ženskah pa robec s sedmimi izvezenimi zvezdicami, za katere se je verjelo, da prinašajo največjo zaščito. Vendar pa ti protiuročni predmeti ne bi delovali, če jih ne bi z izrečenim protizaklinjanjem izrekla priučena zdravilka. Navadno je momljala pri sebi, nekaj podobnega kot: »Bela lisa naj izbriše črnega uroka znotraj telesa v nič, vrti, vrti, vrti, vrti naj gre iz tebe trikrat v obratni smeri urinega kazalca – kot kolovrat« (Čok 2012, 52). Ob izgovarjanju teh besed se je moral uročeni trikrat zavreti v obratni smeri urinega kazalca. Kljub vsemu pa so bili nekoč vrači,

čarovniki in čarovnice spoštovane osebe. Verjelo se je, da imajo nadnaravne sposobnosti, kot je bilo značilno za šamane, prav tako pa so poznali vsa primerna zelišča za zdravljenje. Negativen predznak so te osebe dobile šele s vzponom krščanstva, najbolj pa v času cerkvene inkvizicije. Pogost je bil tudi preizkus čarovnic, kjer so ženske, ki so jih sumili čarovništva, vrgli v reko z zavezanimi nogami ali rokami. Tiste, ki so se rešile, so bile obsojene in sežgane na grmadi, tiste, ki so utonile, pa so proglasili za nedolžne. Pogosto je bilo tudi verovanje o čarovnicah, ki so utelešene v živalih, predvsem v krastačah ali veščah (Ovsec 1991).

Najbolj vesel čas v letu je bilo pomladansko enakonočje, ki je bil čas Zelenega Jurija, saj so z njegovim prihodom povezane predstave o pomladi, odpiranju zemlje in prebujanju narave. Ta praznik so spremljali številni obredi, vse od kurjenja kresov, do porok, setev na poljih in celo sklepanja pogodb. Pri nas so ga slavili 23. ali 24. aprila. Čeprav je veljal za pomemben dogodek, pa o njem vseeno ni ohranjenih veliko virov, ki bi pričali o praznovanjih na slovenskem ozemlju (Šmitek 2004, 116–118).

Obstaja pa tudi neizpodbitna povezanost starih ver in krščanstva, vsaj glede koledarskega leta. Stare kulture so leto in njegove dele dojemale kot brate, sestre, tete, strice in zakonce. Slovenske ljudske praznike so razumeli kot berače (ki bi lahko bili preoblečeni bogovi, ali vegetacijske demone, ki jim je bilo odvzeto premoženje) ali odslužene vojake (ki so nekakšni čuvarji časovnega reda). Vsak dan posebej je s svojim vzhodom in zahodom Sonca spominjal na smrt in vstajenje Kristusa. Podobno, kot se Sonce, Luna in zvezde vsako noč spojijo z nebesnim oceanom, je bil Kristus okopan v reki Jordan. Tudi Sonce se tako kot Kristus odpravi na pot v podzemlje in tedaj, ko umre na križu, se Sonce pomrači. Njegovo vstajenje naj bi se dogajalo na *martinus*, ki je bil po rimskem koledarju prvi mesec v letu, ko si Sonce in polna Luna stojita nasproti (Šmitek 2004, 111–114).

Naši predniki so se skoraj dvesto let upirali krščanstvu. Neki zgodovinski vir celo trdi, da je okoli leta 969 vojska Slovencev prišla čez Alpe na Bavarsko do kočje svetega moža, puščavnika Marina. Od njega so zahtevali, naj jim kaže pot po bavarskih tleh. Ker tega ni želel storiti, so ga najprej prisilili, da jim je znosil drva, nato pa so ga vrgli na grmado in živega sežgali. Drugi vir govori o tem, da so leta 725 Slovenci v Pongau porušili cerkev in samostan sv. Maksimilijana. Ti prvi zapisi nam poročajo o tem, da Slovenci niso takoj sprejeli krščanske vere ter da so bili prvotni poskusi krščanskih misijonarjev zaman (Gruden 1992, 63).

3.3 Sodobno staroverstvo

Izvori sodobnega poganstva po svetu segajo v 19. stoletje, ko se ljudje začnejo navduševati nad starodavnimi kulturami in znanjem, ki naj bi ga te posredovale. Na temeljih evropskih okultnih tradicij tako nastane več združenj, med katerimi sta najpomembnejši ali vsaj najbolj izstopajoči Teozofsko društvo, za katero je značilno promoviranje idej zahodnega okultizma v povezavi s hindujskimi in budističnimi idejami, ter Red zlate zore, ki se je ukvarjal predvsem z astrologijo, alkimijo in hermetično kabalo. Eden od najbolj znanih članov je bil že omenjeni Aleister Crowley (Črnič 2011, 170).

Danes obstaja več različnih neopoganskih (staroverskih) skupin. Nekatere imajo zelo jasno izraženo strukturo, formalizirane dejavnosti in obrede iniciacij ter strogo izpolnjevanje točno določenih pogojev. Druge so spet organizirane manj formalno, ni določenega članstva prav tako pa se razlikujejo obredja. Vendar pa bi skoraj za vse lahko rekli, da slavijo vsaj glavne praznike, ki se nanašajo na določen cikel koledarskega leta. Pogosto gre za praznike, ki so jih praznovali že v keltskih časih, to so: » imbolc ali oimelc (tudi candlemas) (2. februarja), beltane (30. aprila/1. maja), lughnasadh/lammas (31. julija/1. avgusta) in samhain/hallowe'en (31. oktobra/1. novembra), poleg njih pa tudi čaščenje sončevih obratov, torej zimskega (21. decembra) in poletnega (21.–23. junija) solsticija ter spomladanskega (21. marca) in jesenskega (21. septembra) enakonočja« (Črnič 2011, 171).

Glede slovenskega prostora so se manjše skupine začele pri nas pojavljati v začetku osemdesetih let 20. stoletja, ampak so ostale osredotočene le na manjša območja in skupnosti. Danes so se tovrstne skupnosti razširile in tako postale bolj opazne in prepoznavne v širši slovenski okolici. Od bolj aktivnih ali prepoznanih pri nas so na primer Ajdi, Staroverci, PanPogan, Bela gnostična cerkev, duhovna skupnost Oriš ipd., med katerimi sta zadnji dve celo registrirani na uradu za verske skupnosti, druge pa so po večini društva ali celo neformalne skupine brez uradnega statusa. Sestava skupin je heterogena, za nekatere so poganske ideje le ena od dejavnosti, medtem ko druge zvesto sledijo obredni in mitološki tradiciji. Večina že prej obstoječih skupin na slovenskih tleh (npr. *wicca*) je obstajala le kratek čas, medtem ko lahko za druge rečemo, da imajo že dolgo tradicijo na slovenskih tleh (Črnič 2011, 172–180).

Kljub aktivnim procesom pokristjanjevanja se moramo zavedati, da je bilo dvoverstvo nenehno prisotno in da smo eden redkih narodov v Evropi, katerega kontinuiteta stare vere je že od nekdaj nepretrgana. Krščanska cerkev je širila mišljenje, da je stara vera slaba in da verovanje v duhove/bogove stare vere vodi v pogubo. Vendar pa staroverstvo kljub mnogim spremembam in napredku ni preživelo. Je naravna religija, duhovno se nenehno približuje naravnemu ciklu in poskuša živeti kot njen del. V temeljih preteklosti se skrivajo odgovori na mnoga vprašanja vere in preživetja na Zemlji. Čeprav je vernik stare vere zaveden, ni zaprt za nove izkušnje in spoznanja (Staroverci 2011a). Tako kot v ospredju preostalih poganskih in rodovnih ver je tudi pri Slovencih pomembna vpetost v naravni red stvarstva in zdravje, ki je največje bogastvo posameznika. Smrt kot posledice bolezni se ne priznava, saj se veruje, da je smrt le konec enega od obdobij v javu (materialni svet). Primer je zapisan tudi v veroizpovedi slovenske stare vere, kjer piše: »Verjamemo, da se s smrtjo konča določena stopnja v življenju duše. Je stanje prehoda v novo obliko obstoja. Je odvrženje stare, izčrpane oblike. Plemeniti in vztrajni bodo nagrajeni z vstopom na vedno višje in višje ravni obstoja, z višjo zavestjo, višjim pomenom in bližje bogovom« (Staroverci 2011b). V nav (duhovni svet) pa prehajajo zdravi tako telesno in duhovno, saj se le tako lahko spojijo z vsestvarstvom v celoto. Drugo pomembno načelo, ki ga je treba izpolniti v javu, je aktivno ustvarjanje skozi vse življenje. Prepričani so, da mora biti družba zasnovana na tradicionalnih vedskih temeljih, ki izvirajo tudi iz spreminjajočih se naravnih, družbenih in tehničnih okoliščin. Čeprav podpirajo razvoj vseh znanosti, pa so odločno proti neupoštevanju etičnih in okoljskih standardov, kar velja tudi za gospodarstvo, ki mora biti usmerjeno v zagotavljanje materialne blaginje za vse, ne le za peščico bogatih in mogočnih kapitalistov. Kot enega od večjih problemov človeštva dojemajo genetsko spremenjena živila in nehuman odnos do živali, ki bi moral delovati kot enakopravno partnerstvo. Strogo obsojajo zmanjševanje naravnega prostora živali, brezobzirno in kruto ravnanje in uporabo v medicinske namene. Niso sicer proti vegetarijanstvu, menijo pa, da bi se vsaka skupnost morala ravnati po načelih tradicionalne živinoreje. Trdijo, da se morajo odnosi med vsemi zemeljskimi bitji vrniti na raven medsebojne topline brez negativnih čustev, ki povzročajo pri človeku nelagodje in ga ogrožajo v smislu harmoničnega, duševnega in telesnega bivanja. Dolžnost vsakega staroverca je, da v svojem tuzemskem življenju doseže stopnjo razsvetljenja. Vendar pa je treba omeniti, da današnji častilci stare vere ne enačijo stare vere izpred sto let ali tisoč let z današnjo. Staroverstvo se je namreč ves čas spreminjalo in oblikovalo skozi dolga stoletja in tisočletja, skozi življenja naših prednikov in je zato odraz okolja in ljudstev, ki so živela na tem ozemlju. Ne obstaja idealni panteon bogov, ki bi ga lahko kopirali, čeprav je podobnost

očitna, so verjetno ti popolnoma drugačni kot pred tisoč leti, saj so se tudi narava, želje in pričakovanja ljudi od tistega obdobja spremenile. Staroverci tako radi govorijo o »živi tradiciji«, pod čemer razumejo »spreminjajočo se religijo v času in prostoru« (Staroverci 2011b). Etična in rodovna religija namreč nima potrebe po širjenju na druga ozemlja kot univerzalne religije. Izoblikovala se je za in skozi slovanska ljudstva, zato ne bi imelo smisla, da bi ljudstva prevzemala tuje vere (Staroverci 2012). Glavna »naloga« starovercev na našem ozemlju je tako trenutno zavzemanje za ohranitev religiozne dediščine naših prednikov v obliki, ki je prilagojena današnjemu času, vendar v svojih osnovah še vedno ohranja enaka načela.

4 SKLEP

V diplomski nalogi sem poskušala razjasniti osnovne pojme glede staroverstva in ugotoviti, ali danes sploh obstajajo skupnosti in združenja ter v kolikšni meri se ta lahko poistovetijo z verovanjem in čaščenjem naših pradedov. Priznati moram, da sem se sicer zavedala obstoja skupin in da se ukvarjanje z rodnimi verami po svetu vedno bolj popularizira, vendar me je vseeno presenetilo, v kolikšni meri se ljudje s tem ukvarjajo tudi pri nas. Zanimiva je predvsem tesna povezanost s preostalim slovanskim svetom, saj so tako bogovi kot obredi in praznovanja kljub nekaterim manjšim razlikam več ali manj enaki na celotnem območju slovanskega sveta. Kljub temu pa se velik del skupin ni obdržal, na kar je verjetno vplivala tako premajhna predanost, število članov in mogoče celo premalo jasno poglobljena raziskava o prvotnih skupnostih in cilji, ki so nekako obviseli v zraku.

Vsekakor pa se bo zanimivo poglobiti v temo tudi čez nekaj let, ko bo napredek stare vere zagotovo še večji, kot je danes. Z globalizacijo in razvojem se na nek način spreminjajo tudi njihova prepričanja, saj pravijo, da se kljub vsemu prilagajajo svetu in poskušajo stopati v korak z njim. Ne glede na spremembe včasih in te, ki se godijo danes, temelji kljub vsemu ostajajo isti. Nikakor pa ne smemo pozabiti, da se je poganstvo po pokristjanjevanju in (tako imenovanem) obdobju dvoverstva spremenilo, na kar imata velik vpliv predvsem ljudska domišljija in pretečeni čas. Zaradi pomanjkanja pisnih virov je razumljivo, da vsako verovanje pridobi določeno fleksibilnost in se prav zagotovo spremeni skozi kratko obdobje, sploh obdobje, o katerem govorimo v tem primeru. Ne glede na vse spremembe pa je stara vera še vedno del naše zgodovine, njena pomembnost pa je zagotovo vsaj tolikšna, da bi o njej ljudje zagotovo morali vedeti več. Naši predniki so se zbuvali s Soncem, živeli z letnimi časi, častili ogenj, vodo in Zemljo, mi pa po večini le tavamo v temi in iščemo svetlobo. Čas

je, da se zbudimo in poskusimo najti vsaj delček tega, kar so oni dojemali kot samoumevno, vero v nekaj boljšega, v nekaj enkratnega, v nekaj, kar nam bo prineslo mir. Ali kot pravijo staroverci: »Verujemo v razum, ki je vir človeške zaznave. Verujemo v naše moči, ki so razlog za stalne spremembe. Verujemo v dušo, ki je božanski element v živih bitjih« (Staroverci 2011c).

5 LITERATURA

- Anžur, Matjaž. 2011. *Temelji staroverske duhovnosti*. Dostopno prek: <http://www.staroverci.si/temelji.html> (2. avgust 2013).
- Čok, Boris. 2012. *V siju mesečine Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Črnič, Aleš. 2011. Nove religije? A mislite krščanstvo? Sodobno poganstvo na Slovenskem. *Etnolog* (21): 167–182.
- --- 2012. Sodobni satanizem: med kultom nasprotovanja in novodobniško samo religijo. *Monitor ISH XIV/1*: 29–53.
- Davy, Barbara Jane. 2007. *Introduction to Pagan Studies*. AltaMira Press. United States of America. Dostopno prek: googlebooks (18. junij 2013).
- Donini, Ambrogio. 1965. *Oris zgodovine verstev*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Esposito, John L., Darrell J. Fasching, Todd Lewis. 2005. *World religions today*. United States of America: Oxford University Press.
- Gruden, Josip. 1992. *Zgodovina Slovenskega naroda, 1. del*. Celje: Moharjeva družba.
- Gruagach, Ben. 2007. *The Wiccan Mystic. United States of America*: WitchGrotto Press. Dostopno prek: googlebooks (7. avgust 2013).
- Higginbotham, Joyce, Ligginbotham, River. 2004. *Paganism: And Introduction to Earth-Centered Religions*. United States of America: Llewellyn Publications. Dostopno prek: googlebooks (15. julij 2013).

- Knorre, Boris. 2013. Neopaganism in the Mari El Republic. *Modern paganism and native faith movements in central and eastern Europe*, ur. Kaarina Aitamurto in Scott Simpson, 248–264. Bristol: Acumen.
- Kos, Janko. 1996. *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Matthews, Chris. 2009. ***Modern Satanism: Anatomy of a Radical Subculture***. Greenwood Publishing Group. United States of America. Dostopno prek: googlebooks (15. julij 2013).
- Mikhailov, Nikolai. 2002. *Mythologia slovenica Poskus rekonstrukcije slovenskega poganskega izročila*. Trst: Mladika.
- Ovsec, Damjan J. 1991. *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus.
- Pearson, Joanne. 2002. *A Popular dictionary of Paganism*. New York: Routledge.
- Pranskevičiūtė, Rasa. 2013. Contemporary paganism in Lithuanian context: principal beliefs and practices or Romuva. *Modern paganism and native faith movements in central and eastern Europe*, ur. Kaarina Aitamurto in Scott Simpson, 77–93. Bristol: Acumen.
- Staroverci, 2011a. *Rodna vera kot osnova nacionalne ideje*. Dostopno prek: http://www.staroverci.si/rodna_vera_kot_osnova_nacionalne_ideje.html (3. avgust 2013)
- --- 2011b. *Svetovni nazor staroverstva na Slovenskem*. Dostopno prek: http://www.staroverci.si/svetovni_nazor.html (2. avgust, 2013)

- --- 2011c. *Veroizpoved*. Dostopno prek: <http://www.staroverci.si/nacela.html> (5. avgust 2013)
- Staroverci, 2012. *Staroverstvo danes*. Dostopno prek: <http://www.staroverci.si/staroverstvo.html> (5. avgust 2013).
- Strmiska, Michael. 2005. *Modern Paganism in World Cultures: Comparative Perspectives*. ABC CLIO. Santa Barbara, California. Dostopno prek: googlebooks (18. julij 2013).
- Škafar, Vinko. 1998. *Verstva, sekte in novodobna gibanja*. Celje: Moharjeva založba.
- Šmitek, Zmago. 1998. *Kristalna gora Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Forma sedem.
- --- 2004. *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Študentska založba.
- Vratislav, 2011. *Staroverci nekoč in danes*. Dostopno prek: <http://www.staroverci.si/staroverstvo-nekoc-in-danes.html> (2. avgust 2013).

